

KULT BOGORODICE U BIZANTSKOM OBREDU (IV)¹

44. Usnuće Presvete Vladarice naše Bogorodice i Vazdadjeve Marije (15. VIII)

Ovo je — i po svom sadržaju i po kalendarskom mjestu — posljednji od tzv. »dvanaestorih« Bogorodičinih praznika. Crkvenoslavenski naslov *Uspenije* u terminologiji pravoslavne braće za svetkovinu koju rimokatolici u našoj domovini zovu *Velika Gospa* samo je doslovni prijevod grčkoga *Kimisis*² (pretkršćanski, starogrčki izgovor bio bi: *koimesis*), a to znači *Usnuće*, pa je prema tome prvotnim sadržajem slavljia bila blažena smrt Majke Božje. Još točnije, gledano u povijesnom tijeku, Jeruzalemska Crkva — a njome potaknuta i Armenska — u V. stoljeću liturgijski slavljahu dan 15. kolovoza (avgusta) kao »dan Marije, Majke Božje kod treće milje od Betlehema«.³ Na tome je naime mjestu jeruzalemski biskup Juvenal (422—458) uz pomoć plemenite matrone Ikelije bio podigao crkvicu u čast Majke Božje — ali samo onako općenito, tj. nije ni u tome kao ni u drugim izvorima epohe poblize označen misterij Marijina života koji bi se tada i ondje slavio. Tek početkom VI. stoljeća, u Palestini i Siriji Marijin se blagdan 15. kolovoza pretvara u spomendan njezine smrti.⁴

Ali tijekom tog istog VI. stoljeća, ova se proslava sve više širi Istokom tako da doskora car Mavrikije, koji državom upravlja u najsudbonosnijim vremenima Carstva (582—602), uvodi blagdan *Marijina*

¹ U trećem nastavku ovog napisa (vidi SB 19/1979/195—207) ispravite, molim, ovo: Na str. 197 pri kraju druge alineje odozdo treba čitati: »Sjedinjene Crkve« a ne: »Sjedinjenje Crkve«. Na str. 204, 4. redak u alineji uz tekući br. 41. čitajte: »drevni« namjesto »drveni«, a pretposljednji redak u istoj alineji treba da ima: »grada« mjesto »gradnja«; na str. 206. u prvoj alineji 9. redak tiskano je »presudio«, a treba: »preudesio«.

Osim toga moram ispraviti da sam loše zapamtio iz Puškinove pjesme *Ptičice* samo jednu riječ, i to mjesto: »... na Sudbinu...« čitajte: »... na Providnost...« (str. 204). — Hvala!

² Možda nisu tako rijetki rimokatolici koji — kada čuju naziv *Uspenije* — odmah pomišljaju, da je to crkvenoslavenski više-manje isto što i *Uznesenje Gospino* dušom i tijelom na nebo. Ali nije tako: možda je zabuni razlogom to, što riječ »uspjenije« nekako zvučno podsjeća na uspinjanje s nižega na više i sve više... Međutim, korijen te riječi koji nema nikakve veze s uspinjanjem, naći ćemo ako odbacimo na početku prijedlog »u« i na kraju nastavak glagolske imenice »en(i)je« pa će nam ostati samo 2 suglasnika »sp« s poluglasom koji se izgovara, ali se (na žalost) ne piše. To je onda isti korijen glagola *sp-avati*, pridjeva *po-sp-an* i imenice *san*, nastale od *sapn*... Sasvim je druga stvar starohrvatski naziv za isti blagdan u posljednjem izdanju — ali najvećim dijelom latiničkom — glagoljskog misala: »Na VZNESENJE BDM«. Cf. Rimski misal slovenskim jezikom, Roma 1927, 582.

³ B. BOTTE, *Le lectionnaire arménien et la fête de la Théotokos à Jérusalem au Ve siècle...* citira MARIO RIGHETTI, *L'anno liturgico nella storia, nella messa, nell'ufficio*, 2. vol., ANCORA-Milano 1969, 370, n. 12.

⁴ M. RIGHETTI, o. c. 370-371.

Usnuća na dan 15. VIII.⁵, i to — čini se — po cijeloj istočnorimskoj državi. Ipak bi bilo pogrešno iz toga zaključivati (kao što sam to našao u članku jednog uglednog pisca), da je tako bizantski Istok poznavao kolovoz (avgust) kao Marijin mjesec za barem čitavi milenij ranije nego što je katolički Zapad tek počinjao vrlo skromnim oblicima svoje svi-banjske (majske) pobožnosti. Jer dvotjedni »uspenski« ili »gospojinski« post uveden je kasnije (u IX. st.), kao i pretprazdenstvo od samo jed-noga dana (14. VIII) i poprazdenstvo od osam dana (svršava — »otdajet-sja« — 23. VIII).⁶ Čini se da je pretprazdenstvo tako kratko zbog popra-zdenstva velikoga Gospodnjeg praznika Preobraženja, koje se »otdaje« tek 13. VIII.

Autori liturgijskih pjesama uspenskog praznika jesu ovi sveci:⁷ carigradski patrijarsi Anatolije (449—458) i German I. (715—730, kad je svrgnut, a umro je 733), episkopi nikejski mitropolit Teofan Ispisani⁸ († 847) i majumski episkop Kosma Melod (VIII. st.) te prepodobni Ivan iz Damaska, koji nije bio episkop (dugo je živio: o. 650—prije 754).⁹

45. I na praznik Bogorodičina Uspenija možemo primijeniti načelo o ulozi predaje (i to, bar prema zapadnjačkom shvaćanju, predaje le-gendarne prirode), načelo što smo ga razvili i obrazložili u drugom na-pisu ove studije.¹⁰ Liturgijski tekstovi opširno obrađuju ova četiri niza događaja, kako ih je zgodno klasificirao episkop Veniamin:

1. Dolazak apostola u Jeruzalem;
2. Posljednje riječi Majke Božje;
3. Smrt i pokop Bogomajke;
4. Opis njena ukazanja apostolima treći dan poslije ukopa.¹¹

Parimije su iste kao na »opće« blagdane Marijine. Kako smo o njima već ranije govorili,¹² ovdje ih propuštamo. Evo — samo u po-dosta slobodnom prijevodu — prazničkog ugođaja kako ga 14. VIII. u večernji stvaraju prve tri stihire na »Gospodi vozvah«.¹³ Sve stihire imaju istu mjeru i glas:

⁵ Vijest potječe od bizantskog povjesničara Nikifora Kalista Ksantopula (prva polo-vica XIV. st.). On ju je zabilježio kao usputni dodatak uz cara Justinijana (Hist. Eccl. 17,28: PG 147, 292) a ne u povijesti samoga Mavriklja, tako da je nepotpuna i netočna rerencija kod Righetija o. c. II, 372.

⁶ Tipikon sijest Ustav: Mjesjac avgust, dni 14 i 23. — Cf. S. V. BULGAKOV, *Nastol'naja kniga dlja svjaščenko-cerkovno-služitelej*, Har'kov 1900, 282 i 294.

⁷ Cf. EPISKOP VENIAMIN (MILOV), *Čtenija po liturgičeskomu bogosloviju*, Brju-ssel' 1977, 214.

⁸ Grčki *graptós*, crkvenoslavenski i ruski *načertannyj*, srpski pisani jer su mu ikonoklasti čelo tetovirali pogrđnim (za ikonodule) riječima. Cf. S. V. BULGAKOV o. c. 372 i Arhim. JUSTIN POPOVIĆ, *Žitija svetih za oktobar*, Beograd 1977, 215—217.

⁹ Da je bio biskup, krivo piše čak editio typica *Liturgia horarum iuxta ritum Romanum: ne doduše uz spomendan 4. XII* (Typ. Plylg. Vaticanis 1972, I 926), nego u naslovu 2. čitanja na spomendan Sv. Joahima i Ane 26. VII (ed. typ. Ib. 1972, III 1291): »... Ioannis Damasceni, episcopi«. Hrvatski prijevod *Časoslova naroda Božjeg* nije predložka? Ja sam u Rimu kompetentne upozorio na pogrešku, ali ne znam, da li je predškola? Ja sam u Rimu kompetentne upozorio na pogrešku, ali ne znam, da li je ispravljena ili će to ikada biti.

¹⁰ Cf. SB 18 (1978) 301—303.

¹¹ O. c. 215—224.

¹² SB 18 (1978) 301. Ondje sam pisao prema latinskom izgovoru — paremija, a tre-balo bi prema kršćanskom grčkom — parimija, kako je i crkvenoslavenski, ruski, srpski, bugarski...

¹³ Na početku druge strofe preveo sam sa »Ao« grčki »vavé« (starogrčki bi se izgovorilo: »babal«) — to je uzvik udivljenja i čuđenja: »Eto, nuto, gle ao čuda...« i sl.

Mjera: —v/—v/—v/—v

Glas prvi (*Autómelon — samoglasen*)

1. — *W toû paradórou thaúmatos!*
— *O divnoe čudo!*

Bože, čuda neviđenog
Kad Života vrelo tajno
Raci hladnoj ostavljaju,
Dò neba pak stepeništem
Kàmeniti grob mu biva.

Raduj se, o Getsemani,
Bogomajke sveti gaju!
Vjerni svi, dè kličimo joj
Slijedeć vođu Gabriela:

»Omilòstivljena, zdravo,
Gospod Bog je s Tobom vazda,
Koji svijetu dijeli rado
Baš po Tèbi milost velju!«

2. — *Babaì Twn swn mysteriwn, Hagné!*
— *Divny tvojà tajnu, Bogorodice!*

Ao Tvojih Otajstava,
Djevo čista: Svevišnjega
Prijestoljem se, Gospo, kažeš,
Dok sa Zemlje na Nebesa
Danas Sinu seliš svome,
Slava Tvoja prekrasna je:
Svjetlo Božje — milost zrači!

Vi o djeve, s Kralja Majkom
U visine dižite se!

Omilòstivljena, zdravo,
Gospod Bog je s Tobom vazda,
Koji svijetu dijeli rado
Baš po Tèbi milost velju!

3. — *Tèn sen doxázousi Koímesin ...*
— *Tvoje slavjat Uspénie ...*

Preminuće slave Tvoje
Prijestolja i Moći, Vlasti,
Gospodstva i Sile, strašni
Serafi i Heruvimi.

Raduju se Zemlje djeca:
I njih resi slava Tvoja —
Slava ova Bogom zrači.

Kraljevi i Arhanđeli
Nice pali s Anđelima,
Zaneseni, složno poju:

»Omilòstivljena, zdravo,
Gospod Bog je s Tobom vazda,
Koji svijetu dijeli rado
Baš po Tèbi milost velju!«

46. U središtu prazničke proslave nalazi se presveta Marijina smrt — ili recimo to onim nježnim, poetskim ali zato ne manje stvarnim izrazom za smrt iz ljubavi i u ljubavi: *Uspenije, Usnuće*. Najveći srpski teolog modernih vremena blagopokojni O. Justin Popovoć duboko bogoslovski vrednuje Uspenije: »... Smrt tela kao usnuće tela, to je blagovest i stvarnost, koju je jedino Bogočovjek Gospod Hristos doneo svetu (sr. Jn 11, 11-14, Mt 9,24)«. ¹⁴ Ali katolika, koji ovaj blagdan zove *Assumptio, Marijino Uznesenje na nebo*, sigurno zanima pitanje, ima li kakvih tragova u bizantskoj liturgijskoj baštini na Uspenije o toj istini koju je Pio XII. 1. XI. 1950. proglasio vjerskom dogmom. Možemo odgovoriti: ima, ali to je ipak u drugom planu, prema kraju blagdana (više u »drugoj« večernji, na sam praznik navečer). Tako jedna stihira — no prevedena »u prozi« i samo stihometrijski pisana — od prilike ovako:

»Čudo preužasno:

Onu što u svome krilu Nesmjestivoga nosila je Cara
U grob polažu,
I anđeoski zborovi zajedno s apostolima
U strahopočitanju njeno bogoprimatejsko i časno pokapaju tijelo.
Ali to tijelo uzvisi, na nebesa uzvede
Isus, Njen Sin
I Spas naših živótâ!« ¹⁵

Ovo je možda najočitiji i najizričitiji liturgijski tekst koji pokazuje vjeru kršćanskog Istoka da je Isus na nebo uznio ne samo dušu nego i tijelo Bogorodičino. No ima tekstova koji to sasvim izrazito doduše ne kazuju, ali ipak sadržavaju ono što se na Zapadu veli »ratio theologica«, tj. premise iz Objave (u našem slučaju samo iz Predaje) otkuda bogoslovi sa sigurnošću nešto zaključuju. Takovim premisama npr. možemo smatrati izričaje o pobjedi Života nad smrću izraženoj nerazješivim brač-

¹⁴ J. POPOVIĆ, *Žitija Svetih* — za avgust, Beograd 1976, 235, napomena prva.

¹⁵ »Čudo preužasno« — nisam ni preveo s crkveno-slavenskog predloška (grčkog *nemam*), nego jednostavno prenio kako je u čehoslovačkom izdanju *Veliki Sbornik, Čast' vtoraja: Mineja prazdníčnaja*. Praga 1952, str. 563.

nim predanjem i podlaganjem, ili tvrdnje o nespojivosti posmrtnog raspadanja i dugotrajnog boravljenja u grobnom zatvoru za tijelo Majke Života. Evo kako te ideje prikazuju neke ode iz kanona prazničkog Jutrenja (a jesu »poíema toú Kuríou Kosmâ«):

Iz osme ode »zadostojnik« u Božanskoj liturgiji):

Mjera: —v/—v/—v/—v (u sve tri slijedeće pjesmice ista)

— *'Angeloí tèn Koímesin tês Parthénou...*

— *Angeli Uspenie Prečistyja videvše...*

Andeli kad ugledaše
Preminuće Djevičino,
Čuditi se čudom staše
Kako Djeca uzdiže se
S tužne Zemlje u visine!

Irmós (iz devete ode):

— *Nenikentai tês physews hoi hóroi*

— *Pobeždajutsja jestestva ustavy*

Pobjeđene granice su
Prirode u Tebi, divna
Djevice neòkaljana:
Jer to jesi kad i rađaš,
Jer za Život Smrt se uda,
Poslije poroda si — Djeva,
Poslije smrti — ipak živa!
Spasavaj svojinu svoju,
Bogorodna Djevo Sveta!

Kondak (poslije šeste ode):

— *Tèn en presbeíais akoímeton*

— *V molitvah neusypajuščuju*

Bogorodna, Tebe koja
Bèzodmorno za nas moliš,
Tebe — zagovorom nadu —
Kojoj smjene nigdje nema,
Tebe zarobljenom držat
Ni grob ni Smrt nè mogoše,
Jer te — ko Života Majku —
U dom Žića premjestio
Onaj što nastanio je
Krilo vazda djevičansko.

U akatistu Uspenija sasvim se otvoreno pripovijeda kako apostol Toma nije bio nazočan kod pokopa Presvete Bogorodice, pa su mu kolege, da ga utješe što se nije mogao oprostiti od Pokojnice, otvorili grob — ali tijela Bogorodičina ne nađoše ondje nego samo ukopne plahte i pojas Prečiste. Sada im je sinulo! Gospod je, očito, čudesno uskrisio svoju Presvetu Mater da i tijelom živi na nebu...¹⁶ Episkop Veniamin (Milov) u svojim predavanjima o liturgijskom bogoslovlju, na temelju nekih liturgijskih spisa, sintetizira čitav misterij Uspenija ovako: »... Usnuće Božje Majke, izražujući se biblijski, jest prenos sa Zemlje na Nebo preslavnoga grada Gospodnjeg, uspon čiste i presjajne Božje slike k (njenu) Praliku, primanje sa strane Neba Božjih neopisivih Svetih Kola. Usnuće znači odlijetanje iz zemaljskoga gnijezda ljubavlju ranjene čiste Golubice kako bi mogla oblijetati Božje prijestolje. To je ujedno predanje u Božje ruke mistične knjige u koju je upisana Božja Riječ«.¹⁷

47. Isti liturgičar piše i o didaktičkom elementu u kanonima i pjesmama ovoga praznika: »Osobno sudjelovanje kršćanina kad sluša Uspensko bogoslužje daje mu mogućnost:

1. sjećati se povijesti događaja Usnuća Presvete Bogorodice;
2. proćutati moralno-dogmatski njegov smisao;
3. zajedno s Crkvom od svega srca slaviti Majku Božju;
4. umoliti kod nje pomoć za osobno spasenje«.¹⁸

Glede druge točke veli: »Dvije su osnovne ideje što ih izazivlje sadržaj uspenskih kanona i molitava:

a. Crkva, na praznik Usnuća, uči svoju djecu kršćanski odnos prema činjenici tjelesne smrti;

b. Shvaćanje izuzetnog značenja Božje Majke u djelu osobnog spašenja.«¹⁹ Kršćanin je naime pobjednik straha od smrti, a Marija mu pomaže u trijumfu nad grijehom, zagovara ga na nebesima, tješi, popravlja, prosvjetljuje um i krijepi volju za svako dobro!²⁰

Ovakve parenetičke elemente sadržavaju, uz ostale, i ove dvije liturgijske pjesmice blagdana, koje u slobodnom prijevodu imaju istu meju trohejskog tetrametra (odnosno osmerca): —v/—v/—v/—v

Tropar (glas prvi)

— *En tēi Gennēsei tēn parthenían ephylaxas*
— *V roždestve devstvo sohranila jesi*

Kad nam divno Spasa rodi,
Djevičanstva ne izgubi,

¹⁶ Cf. Akatist Uspeniju: 3. kondak i 3. ikos, te 6. kondak, sve to citirano kod EP. VENIAMIN o. c. 222—223 i 338.

¹⁷ Ib. 224. (Držim da se slika Jahvinih kola odnosi na prva tri poglavlja Ezekijelove knjige).

¹⁸ O. c. 224—227.

¹⁹ Ib. 225.

²⁰ Ib. 225—226.

A kad tijelom spokoji se,
Svijeta ipak ne ostavi,
Bogorodna Djevo sveta!

Tad u život preseli se,
Jer Života Majka jesi!

Molitvama svetim svojim
Smrti vječne izbavljaš nas!

Ipakoj (glas »plagalni prvi«, tj. peti kod Grka, a glas osmi kod Slavena)

- *Makarízomén se pásai hai geneaí, Theotóke Parthéne*
- *Blažim tja vsi rodi, Bogorodice Devo*

Tebe, Djevo — Bogomajko,
Pokoljenje svako slavi,
Jerbo Hrist i Bog naš, koga
Prostorja ne zátvaraju,
U Tebe se smjestit htjede!

Mi smo čeljad ona sretna,
Zagovorom koju braniš:
I po dānu i po nōći
Neprestance za nas moliš,
Pa subdina roda našeg
Bezbjedna je Tvojom moći.

Stog ti od nas pjesma ori:
»Omilōstivljena, zdravo,
Gospod Bog je s Tobom vazda!«

48. Srednji i manji Bogorodičini praznici (nepomičnih dana u kalendaru crkvene godine)

Četiri Bogorodična praznika od tzv. »Dvanaestorih« što smo ih dosada obrađivali te veliki praznik Pokrova Bogorodice²¹ sadržavaju

²¹ Znanstveno poštenje traži da reaktiram, odnosno ispravim, jednu netočnu tvrdnju. Kad sam naime u našem časopisu bio publicirao prvi napis ove studije, napisao sam da praznik Pokrova (1. oktobra) postoji samo kod Slavena [cf. SB 18 (1978) 28]. Tu sam pogrešku na žalost ponovio i u drugom nastavku (ib. 306) gdje sam još dodao svoje mišljenje da je praznik nastao vjerojatno u Rusiji. U zabludu su me zavele grčke liturgijske knjige (ali katoličkog, vatikanskog izdanja) gdje nema toga praznika. Kasnije sam — te iste 1978. godine na III. Interfakultetskom ekumenskom simpoziju u Arandelovcu doznao od profesora beogradskog Teološkog fakulteta Dra Atanasija Jevtića koji je više godina bio studirao u Grčkoj (i perfektno vlada tim kršćanskim jezikom), da i Grci imaju taj praznik. O istom me je uvjerilo i čitanje Žitija Svetih za oktobar J. POPOVIĆA, Beograd 1977, gdje je na str. 11. reproducirana novija grčka ikona »Pokrova Presvete Bogorodice«. Molim cijenjenje čitatelje, da uvažavaju ovaj moj ispravak i oprostite što sam ih — premda sasvim nehotice — uveo u zabludu.

bitnu poruku Crkve bizantskog obreda o Majci Božjoj, njenim prednostima, vrlinama, zagovoru i kultu. U ostalim — srednjim i manjim — blagdanima Marijinim kao i u njenim spomenima kod Gospodnjih i svetačkih proslava, ta je poruka više-manje ista — ali ipak kroz inačice koje nisu nipošto beznačajne, nego prema prilikama znaju biti vrlo poučne i pobudne.

Rubricistički se razlikuju: srednji praznici prvog razreda, kojima je u kalendaru znak križić s donje strane ograđen polukružnicom; srednji praznici drugog razreda označeni su samo križićem bez ičega drugog. Mali praznici prvog razreda imaju kao svoj kalendarski znak crvenom bojom tiskane tri točke (ali ne u jednoj liniji, nego na sjecištima stranica zamišljenog trokuta) i zaokružene kružnicom što je otvorena s desne strane, dok mali praznici drugog razreda imaju taj isti znak samo štampan crnom bojom. Nutarnja pak razlika svih tih praznika sastoji se u stupnju slavljenja — nešto je slično u rubricistici rimskog obreda glede razlika između blagdana i spomendana (obaveznih i neobaveznih), ili nekoć između *duplex 1.*, *2. classis*, *semiduplex* . . . , dok bi »dvanaestori« i veliki praznici odgovarali negdašnjim blagdanima s osminom ili današnjim svetokvinama. Ne namjeravam nipošto zamaratati čitatelje daljnjim tumačenjem pojedinosti (koje su prilično složene) — dosta je reći da su veliki praznici »najjači«, najsamostaljniji — isključuju čak i (običnu) nedjelju, dok srednji i manji — svaki već prema svome rangu — sve se više povlače pred ne samo nedjeljama nego i običnim danima (služba iz Oktoiha itd.).²²

U tome smislu trebalo bi sada preći marijanske praznike kroz cijelu godinu. Ili bolje rečeno: mi možemo samo pabirčiti po kalendaru, budući da gotovo nema dana a da se barem u kojem kraju ili eparhiji ili manastiru pravoslavnoga svijeta ne slavi koji Bogorodičin praznik. Ipak, najvećim dijelom — gotovo isključivo — to su praznici vezani ili za ukazanje Majke Božje ili za hodočasnička mjesta, svetišta čudotvornih ikona i pučkog štovanja što se odnosi na koji histrijski događaj, npr. pobjedu nad neprijateljem pravoslavnoga kršćanstva i sl. Zato ćemo te praznike promotriti u posljednjem dijelu ove studije, kad se bude radilo o teotokoduliji u prostornom vidiku.

Sada samo nešto iz ove kategorije od ono malo što nam nakon takve selekcije još preostade.

Najprije iz *Opće službe Majci Božjoj*, jer njeni elementi znadu ulaziti i u posebne službe nekih manjih praznika. Upozoravam da u slijedećem troparu imamo također ideju »Brze pomoći« o kojoj sam govorio u prvom članku ovoga napisa.²³ Grčki je izraz ovdje »speúson« — »požuril!« Osim toga, imamo i misao — neću reći »fatimsku« nego jednostavno kršćansku, biblijsku: »Narod propada zbog grijeha . . . !«

²² Vidi npr. K. NIKOL'SKIJ, *Posobie k izučeniju Ustava Bogosluženiija Pravoslavnoj Cerkvi*, S. Peterburg 1900 (fototipičeskoe izdanie: Graz 1960) 496—498 i sl.

²³ Rubni brojevi 19—20: SB 18 (1978) 34.

Tropar (glas četvrti)

Mjera: v/—vv/—vv/—v

- *Têi Theotókwi ektenws nyn prosdrámmen*
— *K Bogorodice priležno nyne pritecem*

O grešnici sà dna živòta,
Potècimo pred Bogomájku
Te, kajuć se, padnimo nice
I vapijmo duše dubinom:

»Pomòzi nam, Gospođo jaka,
Nek požali Tvoje nas srce,
Požúri, jer propade narod
Zbog bezbroja svojijeh grijeha!
Ne! Prazne nas pustiti nećeš,
Jer jedina Ti si nam nada!«

Za slijedeću pjesmu nisam — barem dosada — mogao pronaći grčkog izvornog teksta pa prevodim s crkvenoslavenskog.

Kondak (glas šesti)

Mjera: —v/—v/—v/—v

- *Ne imamy inyja pomošći*

Pomoći nam druge nema,
Niti druga svijetli nada
— Osim Tebe, Gospo jaka!

Ti nam, Djevo, vijek pomaži,
U Tebe se uzdajemo,
Ti si ponos svojih vjernih,
Mi smo sretne sluge Tvoje:
Ne daj da se pòstidimo!

49. Dne 9. prosinca (decembra) — a ne 8. — svetkuje sveta Crkva *Začeće sv. Ane, Bogorodičine Majke*. Već smo u drugom nastavku ovog napisa rekli da se tu slavi tzv. »aktivno začeće«, tj. roditeljski čin sv. Joahima i Ane, koji je onda njima, dotada bezdjjetnim starcima, bio okrunjen plodom — rođenjem poslije devet mjeseci Presvete Bogorodice.²⁴ Prema tome, čovjek bi u prvi mah mogao pomisliti da je to svetački praznik, a ne Bogorodičin. Ipak, usporediviši ga s praznikom

²⁴ SB 18 (1978) 300.

Začeca sv. Ivana Krstitelja koji se svetkuje 23. rujna (septembra), zaključujem da »Začece sv. Ane« možemo ubrojiti među Bogorodičine praznike, jer je i u jednom i u drugom slučaju važnija i glavna ona začeta osoba negoli roditelji — samo nazivi praznika nisu tehnički naj-savršeniji. U tome mišljenju utvrdila me je i ova rečenica iz žitija sv. Dimitrija Rostovskog: »... Telo svetog Dimitrija bi predato zemlji u crkvi Začeca Presvete Bogorodice...«²⁵

Autori prazničkog tropara možda su Anatolij, kondaka Josif, a zadostojnika Andrija Kritski. Bilijske su slike, držim, svima poznate pa ih ne treba tumačiti. Istaknuo bih kozmičku dimenziju u prvom stihu kondaka, te ekleziološko-mariološku u zadostojniku.

Moram još upozoriti i na upravo nerješivu teškoću kod prevođenja posljednjega versa u kondaku. Radi se naime o igri riječi u grčkom jeziku, gdje *logos* znači mnogo toga: riječ, predmet govorenja, misao, pojam, um, račun, nauku itd... Onaj stih glasi: »... *tèn hypèr lógon ton Lógon kyésasan*«, što bi u proznom i parafraziranom prijeovdu moglo biti: [Ana je začela] Onu, koja je za ljudski um i za ljudski izričaj [»logos« minuskulom] neshvatljivo i neizrecivo začela i rodila Riječ [misli se Riječ Božju: »*tòn Logon*« majuskulom]. Ja sam teškoću riješio ovako kako se već ovdje tiska, no sva bi naša kršćanska kulturna javnost bila prezahvalna onome — ali pravom! — pjesniku koji bi to mjesto adekvatno preveo. Ja samo velim: »Tko zna bolje, široko mu polje!«

Tropar (glas četvrti)

Mjera: —vv/—vv/—v
—v/—vv/—v (zapravo heksametar)

— *Sémeron tês ateknías desmà dialyontai*
— *Dnes' bezčadija uzy razrešajutsja*

Padoše bezdjetstva negve
Jòahimu i Ani:
Danas im usrdne molbe
Gospod usliša sjajno.

Nádanja učini zbiljom:
Rodit mogoše oni
Curicu potpuno Božju.

Pò njoj Bôg na svijet dođe:
Smrtnikom Beskrajni posta!

²⁵ J. POPOVIĆ, *Žitija Svetih za septembar*. Beograd 1976, 404. Tri posljednje riječi spacionirao P. B.

Stog zapòvjedi nama
S Anđelom klicat joj vazda:
»Zdravo, milosti puna,
S Tobom je Gospod i Bog Tvoj!«

Kondak (glas četvrti)

Mjera: —v/—v/—v/—v

— *Heortázei sémeron he oikouméne*
— *Prazdnuet dnes' vseleñnaja*

Vasiona slavi danas
Anino začéce sveto.
Cijelo bijaše to u Bògu:

Ana rodi naime Onu
Koja Riječ zanèse Božju
Iznad misli, uma svakog!

Zadostojnik (irmos — glas četvrti)

Mjera: —v/—v/—v/—v

— *Líthos acheirótmetos órous*

Kamen što od gòre nije
Ruka sjekla, bjè iz Tèbe,
Djevo sveta, netaknuta,

Zato sječen da bi postò
Crkve Kamen ugaoni!

To je Hrist što združio je
Naravi dvije različite.

Tebe stoga u veselju,
Bogorodna, proslavljamo.

50. Već u drugom slijedu ove studije spomenut je krasan običaj u liturgijskom kalendaru bizantskog obreda, da se kod produljene proslave (tj. u poprazdenstvu) Gospodnjih i Bogorodičinih misterija — kao i nekih velikih svetaca — slave i one svete osobe koje su neposredno i u većoj mjeri sudjelovale u dotičnom događaju.²⁸ Tako nije ništa neobično da se odmah na drugi dan Božića proslavlja *Zbor Pre-*

²⁸ Cf. SB 18 (1978) 299—300.

svete Bogorodice (*Synaxis tês hyperagías Theotókou*), dok se »Sveti apostol, prvomučenik i arhiđakon Stefan« svetkuje 27. XII. Isti je mentalitet utjecao — valjda preko Istoka — da i u rimskom obredu imamo Marijinu svetkovinu na osminu Božića (1. I.).

Kondak (glas šesti) Pjesnik: Roman Melod²⁷

Mjera: —vv/—vv/—v

— *Ho prò Hewsphórou ek Patròs amétor*
— *Iže prežde Dennicy ot Otca bez matere*

Prije no Danica zasja
Ocem je rođen bez majke,
Ovdje na Zemlji bez oca
Tobom utjelovljen danas.

Zato sad Vanredna Zvijezda
Blagovijest Magima nosi.
Anđeli, čuj, i pastiri
Djevičkom pjevaju Tvome
Porodu, milosti puna!

²⁷ U pretposljednem stihu ublaženo sam preveo s »djevičkom... Porodu« ono što grčki izvornik sv. Romana ima *tòn ásporon Tòkon sou*, pa bi doslovno trebalo reći: »neposijani...« ili »besjemeni... Porod«. Liturgija je ove, inače zajamčene, Romanove riječi još više »počešljala« u: *tòn áchronton Tòkon sou*, što bi se moglo prevesti kao: »Prečisti... Porod«. Za starije, pouzdanije čitanje cf. ROMANOS LE MÉLODE, *Hymnes. Introduction, texte, critique, traduction et notes par José GROSDIDIER DE MATONS. Tome II: Nouveau Testament: SC 110, 88.*

Druga riječ na koju upozoravam u ovom prijevodu, jest originalni *esarkwthe sémeron*, što ga ima i citirano kritičko izdanje Romana, a isto tako i liturgijske knjige. Doslovno bi bilo: »umešen«, »postao mesom«... Ali na razlici *sárx* i *swma* hrvatski prevodioci obično ne insistiraju, osim nekih koji razlikuju u bitijskim (i od Biblije deriviranim otačkim i drugim) tekstovima *pūt* i *tijelo*. Trebalo bi dakle prevesti s »upućen«, odnosno »utjelovljen«. No kako je to upravo božićni kondak, gdje je i vremenska oznaka »danas« (od majke) u opoziciji s »prije no Danica zasja« (od Oca), to sam pošao još dalje i preveo s »rođen«.

(Nastavit će se)